

DESPRE CERTITUDINE

Ludwig Wittgenstein s-a născut în 1889 la Viena și a încetat din viață în anul 1951 la Cambridge. Viața și activitatea lui s-au desfășurat alternativ în spațiul cultural și intelectual central-european și în cel anglo-saxon. Astăzi, Wittgenstein este socotit, alături de Martin Heidegger, unul dintre cei mai reprezentativi gânditori ai secolului XX. Lucrarea sa de tinerețe, *Tractatus Logico-Philosophicus*, folosește instrumentele logicii moderne într-o încercare originală de analiză a limbajului, a gândirii și a raporturilor lor cu realitatea. Distincția celebră pe care o face între *a spune* și *a arăta* exclude orice vorbire cu sens despre frumos, bine sau Dumnezeu. În scrierile mai târzii, dar mai ales în *Cercetări filozofice* (apărută postum), Wittgenstein reușește ceea ce nici un alt filozof nu pare să fi realizat: o ruptură radicală cu vechiul său mod de a vedea lucrurile, simultan cu inaugurarea unui mod cu totul nou de a practica filozofia. Pe lângă *Tractatus*, singura carte de filozofie publicată în timpul vieții, Wittgenstein a lăsat o cantitate enormă de postume, din care face parte și corespondența sa filozofică.

Dintre scrierile lui Wittgenstein au apărut, în traducere, la Humanitas (în afara lucrării *Despre certitudine*): *Caietul albastru* (1993, reeditări 2005, 2013), *Leccióni și convorbiri despre estetică, psihanaliză și credință religioasă* (1993, reeditare 2005), *Însemnări postume, 1914–1951* (1995, reeditări 2005, 2013), *Tractatus Logico-Philosophicus* (2001, reeditare 2012), *Cercetări filozofice* (2004, reeditare 2013), *Jurnale: 1914–1916 și Câteva remarci asupra formei logice* (2010).

LUDWIG
WITTGENSTEIN

**DESPRE
CERTITUDINE**

traducere din germană de

ION GIURGEA

în colaborare cu

MIRCEA FLONTA

notă introductivă de

MIRCEA FLONTA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Dragoș Dodu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Nadejda Stănculescu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Ludwig Wittgenstein
Über Gewissheit (On Certainty)
edited by G.E.M. Anscombe and G.H. von Wright
© 1969, 1975 Blackwell Publishing Limited

All rights reserved.

Authorised translation by S.C. Humanitas S.A. from the original German language version. Responsibility for the accuracy of the translation rests solely with S.C. Humanitas S.A. and is not the responsibility of Blackwell Publishing Limited. No parts of this book may be reproduced in any form without the written permission of the original copyright holder, Blackwell Publishing Limited.

© HUMANITAS, 2005, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WITTGENSTEIN, LUDWIG

Despre certitudine / Ludwig Wittgenstein; trad. din germană de Ion Giurgea
în colab. cu Mircea Flonta; notă introd.: Mircea Flonta. – Ed. a 2-a. – București:
Humanitas, 2013

ISBN 978-973-50-3939-4

I. Giurgea, Ion (trad.)

II. Flonta, Mircea (trad.; pref.)

165.4

EDITURA HUMANIT AS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

<i>Prefața editorului englez</i>	7
<i>Notă introductivă</i> , de Mircea Flonta	9
DESPRE CERTITUDINE	39

Prefața editorului englez

Ceea ce publicăm aici datează din ultimul an și jumătate din viața lui Wittgenstein. La mijlocul anului 1949, el a vizitat Statele Unite la invitația lui Norman Malcolm, locuind în casa acestuia din Ithaca. Malcolm i-a stimulat interesul pentru *defence of common sense*, „apărarea gândirii comune“ a lui Moore, adică pretenția lui că *știe* cu certitudine un număr de propoziții, precum „Aici este o mână, și aici alta“, și „Pământul exista cu mult timp înainte de nașterea mea“, și „Eu n-am fost niciodată departe de suprafața Pământului“. Prima dintre acestea apare în „Proof of the External World“ a lui Moore. Celelalte două sunt în „Defence of Common Sense“; Wittgenstein fusese de mult interesat de ele și îi spusese lui Moore că acesta era cel mai bun articol al său. Moore fusese de acord. Această carte conține tot ceea ce Wittgenstein a scris despre acest subiect de atunci și până la moarte. Sunt toate însemnări la prima redactare, pe care Wittgenstein nu a mai apucat să le selecteze și să le șlefuiască.

Materialul este compus din patru părți; am indicat diviziunile la § 65, § 192 și § 299. Ceea ce credem că este prima parte a fost scris pe douăzeci de coli separate liniate, nedatate. Wittgenstein le-a lăsat în camera sa din casa

lui G. E. M. Anscombe de la Oxford, unde a locuit (cu excepția unei vizite în Norvegia, toamna) din aprilie 1950 până în februarie 1951. Eu (G. E. M. Anscombe) am impresia că le scrisese în Viena, unde a stat între Crăciunul precedent și luna martie, dar nu îmi pot aminti baza acestei impresii. Restul este scris în caiete mici, datate; spre sfârșit, datele sunt indicate tot timpul. Ultima este cu două zile înainte de moartea sa, survenită în 29 aprilie 1951. Am lăsat datele exact așa cum apar în manuscrise. Numerotarea secțiunilor, însă, le aparține editorilor.

Acestea nu au fost singurele lucruri pe care Wittgenstein le-a scris în această perioadă. A scris între altele destul de mult despre conceptele de culoare, material pe care l-a selectat și l-a șlefuit, reducându-l la o dimensiune mică. Nădăduim să publicăm un volum conținând aceasta și alte lucruri scrise după terminarea părții a doua a *Cercetărilor filozofice*.

Ni s-a părut potrivit să publicăm această lucrare separat. Ea nu este o selecție; Wittgenstein a indicat-o în caietele sale ca pe un subiect separat, de care, după câte se pare, s-a ocupat în patru perioade diferite în timpul acestor optsprezece luni. Ea constituie o unică tratare continuă a subiectului.

G. E. M. Anscombe
G. H. von Wright

DESPRE CERTITUDINE

1. Dacă știi că aici este o mână, ți le acceptăm și pe toate celelalte.

(Dacă se spune că o anumită propoziție nu se poate demonstra, aceasta, firește, nu înseamnă că nu poate fi derivată din altele; fiecare propoziție poate fi derivată din altele. Dar se poate ca acestea să nu fie mai sigure decât ea.) (În acest sens, o remarcă amuzantă a lui H. Newman.)

2. Din faptul că mie – sau tuturor – îmi *pare* așa, nu decurge și că *este* așa.

Se poate însă pune pe bună dreptate întrebarea dacă te poți îndoi de aceasta cu sens.

3. Dacă, de exemplu, cineva spune „Nu știu dacă acolo este o mână“, i s-ar putea spune „Uită-te mai de aproape“. – Această posibilitate ca cineva să se convingă pe sine aparține jocului de limbaj. Este una dintre trăsăturile lui esențiale.

4. „Știu că sunt un om.“ Ca să vezi cât de neclar este sensul propoziției, consideră negația ei. Mai degrabă ea ar putea fi înțeleasă astfel: „Știu că am organe umane.“ (De exemplu un creier, pe care totuși nu l-a văzut încă nimeni.)

Dar cum stau lucrurile cu o propoziție ca „Știu că am un creier“? Pot să mă îndoiesc de ea? Pentru *îndoială* nu am temeiuri! Totul vorbește în favoarea ei, și nimic împotriva. Totuși, ne putem închipui ca în cazul unei operații craniul meu să se dovedească gol.

5. Dacă o propoziție se poate ulterior dovedi falsă, asta depinde de determinările pe care le consider valabile pentru această propoziție.

6. Poate acum cineva să enumere (ca Moore) ceea ce știe? Doar așa, fără nimic în plus, cred că nu. – Căci, altfel, cuvântul „știu“ este folosit greșit. Și prin această folosire greșită pare să se arate o ciudată și extrem de importantă stare mentală.

7. Viața mea arată că știu sau că sunt sigur că acolo este un scaun, o ușă ș.a.m.d. – Îi spun, de exemplu, prietenului meu „Ia loc acolo“, „Închide ușa“ etc. etc.

8. Deosebirea dintre conceptele „a ști“ și „a fi sigur“ nu este deloc de mare importanță cu excepția cazului în care „Știu“ trebuie să însemne: Nu *pot* să mă înșel. La tribunal, de exemplu, în fiecare declarație a martorilor în loc de „Știu“ s-ar putea spune „Sunt sigur“. Ba chiar se poate imagina ca „Știu“ să fie acolo interzis. [Un pasaj din *Wilhelm Meister*, în care „Știi“ sau „Știai“ sunt folosite în sensul lui „Erai sigur“, căci lucrurile stăteau altfel decât știa el.]

9. Atest eu în viață că știu că aici este o mână (și anume mâna mea)?

10. Știu eu că aici stă culcat un om bolnav? Nonsens! Stau la patul lui, mă uit cu atenție la trăsăturile sale. – Nu știu eu, așadar, că acolo stă culcat un bolnav? – Nici întrebarea, nici afirmația nu au sens. Tot atât de puțin ca și: „Eu sunt aici“, pe care aș putea-o folosi în orice moment, dacă s-ar ivi ocazia potrivită pentru asta. – Este, oare, atunci și „ $2 \times 2 = 4$ “ un nonsens și nu o propoziție aritmetică adevărată, cu excepția unor împrejurări determinate? „ $2 \times 2 = 4$ “ este o propoziție adevărată a aritmeticii – nu „în împrejurări determinate“ și nici „întotdeauna“ – dar semnele orale sau scrise „ $2 \times 2 = 4$ “ ar putea în chineză să aibă un alt înțeles sau să fie un nonsens manifest, de unde se vede că doar în folosire are o propoziție sens. Iar afirmația „Știu că aici stă culcat un bolnav“ folosită într-o situație nepotrivită nu pare un nonsens, ci mai degrabă ceva de la sine înțeles, numai fiindcă se poate imagina relativ ușor o situație care i se potrivește și fiindcă se socotește că expresia „Știu că...“ este la locul ei pretutindeni unde nu există îndoială (deci și acolo unde exprimarea îndoielii ar fi îninteligibilă).

11. Pur și simplu nu vedem cât de specializată este folosirea lui „Știu“.

12. – Căci „Știu...“ pare să descrie o stare de lucruri care garantează ceea ce este știut ca un fapt. Se uită mereu expresia „Credeam că știu“.

13. Căci nu este ca și cum din exprimarea altcuiva „Știu că este așa“ s-ar putea infera propoziția „Este așa“. Și nici din exprimare împreună cu faptul că ea nu este o minciună. – Dar nu pot eu oare, din exprimarea mea „Știu etc.“ să conchid „Este așa“? Ba da, și din propoziția „El

știe că acolo este o mână“ decurge și „Acolo este o mână“. Dar din exprimarea sa „Știu...“ nu decurge că el știe asta.

14. Trebuie întâi dovedit că el știe acel lucru.

15. Că nu era posibilă vreo eroare, asta trebuie să fie *dovedit*. Asigurarea „Știu asta“ nu este suficientă. Căci ea este doar asigurarea că eu (aici) nu mă pot înșela, și faptul că eu nu mă înșel cu privire la *acel lucru* trebuie să poată fi stabilit *în mod obiectiv*.

16. „Dacă știi ceva, atunci și știi că știi aceasta etc.“ revine la: „Știu asta“ înseamnă „Nu pot greși în această privință“. Dacă însă chiar nu pot trebuie să poată fi stabilit în mod obiectiv.

17. Să presupunem acum că spun „Nu pot greși în privința faptului că aceasta este o carte“ – arătând spre un obiect. Cum ar arăta aici o eroare? Și am eu oare despre asta o reprezentare *clară*?

18. „Știu“ înseamnă adesea: Am temeiurile corecte pentru afirmația mea. Deci dacă celălalt cunoaște jocul de limbaj, mi-ar admite faptul că știu asta. Celălalt trebuie, dacă cunoaște jocul de limbaj, să-și poată închipui *cum* se poate ști așa ceva.

19. Enunțul „Știu că aici este o mână“ poate să fie continuat astfel: „căci este mâna *mea*, la care mă uit“. Atunci un om rațional nu se va îndoi că știu asta. – Nici idealistul; el va spune că nu era vorba, pentru el, de îndoiala practică, care este exclusă aici, ci că există încă o îndoială *în spatele* acesteia. – Că aceasta este o *iluzie* trebuie arătat în alt fel.

20. „A te îndoi de existența lumii exterioare“ nu înseamnă, de exemplu, a te îndoi de existența unei planete, care este mai târziu dovedită prin observație. – Sau Moore vrea să spună că a ști că aici este o mână este un lucru de alt *fel* decât a ști că există planeta Saturn? Altfel, li s-ar putea indica celor care se îndoiesc descoperirea planetei Saturn, și să se spună că existența ei a fost dovedită, așadar și existența lumii exterioare.

21. Punctul de vedere al lui Moore revine de fapt la a considera conceptul „a ști“ analog conceptelor „a crede“, „a presupune“, „a se îndoi“ în sensul că enunțul „Știu...“ nu poate fi o eroare. Și dacă *este* așa, atunci se poate conchide dintr-o exprimare adevărul unei afirmații. Iar aici va fi trecut cu vederea forma „Credeam că știu“. – Dacă însă această formă nu trebuie permisă, atunci trebuie să fie logic imposibilă și o eroare în *afirmație*. Și de acest fapt trebuie să-și dea seama cel care cunoaște jocul de limbaj; asigurarea unuia demn de crezare că *știe* nu îl poate ajuta cu nimic aici.

22. Ar fi cu siguranță ciudat dacă ar trebui să-l credem pe cel demn de crezare care spune: „Nu mă pot înșela“; sau care spune: „Nu mă înșel“.

23. În cazul în care nu știu dacă cineva are două mâini (de exemplu, dacă i s-au amputat sau nu), îi voi accepta asigurarea că are două mâini, dacă este demn de crezare. Și afirmația lui că *știe* nu poate însemna pentru mine altceva decât că a putut să se convingă de aceasta, deci că brațele lui nu mai sunt, de exemplu, ascunse de păături și bandaje etc. etc. Faptul că aici îl cred pe cel demn de crezare vine din aceea că îi admit posibilitatea de a se convinge

singur. Cine însă spune că nu există (poate) obiecte fizice, nu face asta.

24. Întrebarea idealistului ar suna cam așa: „Cu ce drept nu mă îndoiesc eu de existența mâinilor mele?” (Și la aceasta răspunsul nu poate fi: „*Știu* că ele există“.) Cine însă întreabă astfel, trece cu vederea că îndoiala cu privire la o existență funcționează numai într-un joc de limbaj, că mai întâi ar trebui, deci, să se pună întrebarea: Cum ar arăta o asemenea îndoială? și că aceasta nu se înțelege așa, fără nimic în plus.

25. Și în privința faptului că „aici este o mână“ ne putem înșela. Doar în anumite circumstanțe nu. – „Și într-o socoteală cineva poate greși – doar în anumite circumstanțe nu“.

26. Dar se poate desprinde dintr-o *regulă* în ce circumstanțe este logic exclusă o eroare în folosirea regulilor de calcul?

La ce folosește o asemenea regulă? Nu ne-am putea înșela (din nou) în aplicarea ei?

27. Dacă s-ar vrea să se indice pentru aceasta ceva de genul unei reguli, ar apărea în ea expresia „în circumstanțe normale“. Și circumstanțele normale le recunoaștem, dar nu le putem descrie exact. Mai curând putem descrie o serie de circumstanțe anormale.

28. Ce este «a învăța o regulă»? – *Asta*.

Ce este «a face o greșală în aplicarea ei»? – *Asta*. Iar ceea ce este indicat aici este ceva nedeterminat.

29. Exersarea în folosirea regulii arată și ce este o greșală în aplicarea ei.